

ՄԱՂԱՔԻՄ ԱՐՔԵՊՈ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ

(Վախճանման 75 ամեակին առիթով)

Ազգապատումի մեծանուն եեղինակը եւ Կ. Պոլսոյ նախկին պատրիարք Մաղաքիա Արքեպոս. Օրմանեան կը վախճանի իր ծննդավայր Կ. Պոլսոյ մէջ 1918 նոյեմբեր 8/19ին, երեցաբբի գիշեր, Գատը Գիւղի իրեն ասպեցական ներսէս նեանեանի տանը մէջ մերձ 78 տարեկանին. Օրմանեան ծնած էր 1841 փետրուար 11/24ին եւ ապրած բեղմնաւոր, օգտակար եւ փոքրութակալից կեանք մը, լի մնայուն իրագործումներով, թէ՝ վարչական, թէ՝ կրթական եւ թէ՝ պատմագիտական գործերու հիմնական արդիւթերով, դառնալով ամենէն յայտնի գագաթներէն մին եայ եղանականութեան. Օրմանեանի վախճանը կը եանէր խաղաղութեամբ եւ ծերութեամբ, «լի առուրք»: Թաղման համդիսաւոր կարգը կը կատարուի Բերայի Ա. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ մէջ երեք օր ետք նոյեմբեր 9/22ին, ուրբար օր, նախագահութեամբ Կ. Պոլսոյ նախկին պատրիարք եւ իրեն սերտ գործակից Եղիշէ Արքեպոս. Դուրեանի, որ կը խօսի նաև դամբանականը անուանի եղանականին. Օրուան պատրիարքը Զաւեն Արքեպոս. արսորուած էր Պազտատ, որուն տեղ Դուրեանի ինկած էր պարտականութիւնը, իր շուրջ ունենալով նախկին պատրիարք Յովհաննէս Արշարունի, եպիսկոպոսական դասն ու միւս եղանականները: Օրմանեան կը քաղուի Շիշիի գերեզմանատունը՝ Օրմանեանց յատուկ դամբարանին մէջ: Երբ երուսաղէմ գրաւուեցաւ անգլիական բանակին կողմէ, Օսմանեան պետութեան երահանգով Օրմանեան եւս բռուց քաղաքը եւ փոխադրուեցաւ Դամասկոս 1917 նոյեմբեր 6ին, ուր մնաց մինչեւ մայիս 8, 1918 ու ճեմալ փաշայի արտօնութեամբ վերադարձաւ Կ. Պոլիս յոգնած եւ ընկնուած վիճակի մէջ: Իր 77րդ ծննդեան տարելիցին Օրմանեան տակաւին Դամասկոս եղած օրերուն անդրադարձ ակնարկ մը նետած է իր կեանքին վրայ զոր կարելի է նկատել իր մասին զրած վերջին խօսքերը, ուր կ'ուզէ «միջանկեալ յոդուած մը նուիրել» իր տարեդարձին: «Այսօր», կ'ըսէ, «1918 փետրուար 11/24, երեկոյան արեւ մտնելէն երեք ժամ ետքը, 77րդ տարելիցս կը լրանայ եւ 78րդ տարւոյն կը մտնեմ» [ԽՈՀ. 190]: Իր բեղմնաւոր գրիշին եաւանական վերջին տոզերը Օրմանեան բռուղին յանձնած է 1918 մայիս 8ին, երբ կ'եզրակացնէր իր Նոեկ եւ Խօսքը, աւելցնելով իր կեանքին «զանազան բաժանումներու ինչչափ տեսելը եւ ժամանակագրութիւնը, ուր ինչչափ մնալս, եւ պաշտօններու ինչչափ տեսելը եւ ուղեւորութեանց քանի օրեր յատկացուած ըլլալը» [ԱՆԴ 489]: Ակնարկելով իր վերջին առօղջական վիճակին, Դամասկոսի խօնաւ օդն ու բացառիկ ձմեռը ազդած են անօր, եւ փետրուարին ալ ամիսէ մը աւելի տեւող փոքրեարութիւնն աւ տեսնը աւելի տկարացուցած են զինք [ԱՆԴ 191]: Այսուհանդերձ, հակառակ տարիքին եւ ընդհանուր տկարութեան, Օրմանեան միամտաքար կ'արձանագրէր բժիշկ Պապիկեանի վերջին բննութեանց արդիւթիւնը, ըստ որում իր կենսական գործարանները կատարեալ եւ կանոնաւոր վիճակի մէջ կը գտնուէին, «այսէս գործարանները կատարեալ եւ կանոնաւոր վիճակի մէջ կը գտնուէին, «այսէս որ զգուշաւոր կեանքով մը եւ պատահական արկածներու բացառութեամբ՝ որ բայց տարի մը եւս առողջ վիճակով ապրելու եաւանականութիւնը» կը բայց տարի մը եւս առողջ վիճակով ապրելու եաւանականութիւնը» կը յուսացուէր [ԱՆԴ]: Օրմանեան սակայն կը վախճանէր ինն ամիսներ ետք յանկարծական եւ զօրաւոր կարուածի մը եետեւանքով [ՕՐՄ. 122]: Իր

բովանդակալից կեանքը լրումն էր անսովոր տաղանդէ մը բխած կրթական, վարչական եւ մատենագիտական տոկում գործութեռեանց, վաւերական գիտնականի, աստուածարանի, պատմագէտի, տոմարագէտի եւ կամոնագէտի մը բացառիկ կարողութիւններով օժտուած մարդու մը, որում մասին դժբախտաբար մենագրութիւն մը իսկ լոյս չէ տեսած, բացի Յակոր Սիրութի «Օրմանեան եւ իր ժամանակը» յօդուածաշարքէն որ ցարդ պէտք էր առանձին լոյս տեսնէր հատորով մը: Պատմառը թերեւս այս պակասին այն է որ ինչ Օրմանեան գրած է մանրապատում իր կենսագրականը իր Խոհե եւ Խուզով, եւ մանրամասնութեամբ անդրադարձած իր գործութեռեանց Ազգապատումի ընդարձակ էջերում մէջ որպէս օրուան մարդը, Կ. Պոլսոյ պատրիարքը, Արմաշի Դպրեվանքի եիմնադիրը եւ կրթանուէր մշակն ու պատմաբանը: Օրմանեան իր մահէն բիչ առաջ առիրը ունեցաւ սրտի գոհունակութեամբ դիմաւորելու Հայաստանի Համբապետութեան հաստատման լուրը՝ մայիս 28ին, ինչպէս նաև տեսնելու զինադարձը եւ Թուրքիոյ ու Գերմանիոյ պարտութեան լուրերը: Այս բոլորը ի հարկէ երթուեցուցին ծերութիւն ազգասէր հայ եղբւորականը ու ան իր եղին աւանդեց նախատեսելով իր ազգին յարութիւնը, Օրմանեանի մասին թէ՝ ինք եւ թէ՝ մենք մանրամասնորէն գրած ենք Ազգապատումի լայն էջերում մէջ արժանի կերպով, Ժատ կերպով նոյնիսկ, սկսելով իր եռոմէադաւանութենէն հայադաւանութեան դարձէն, էջմիածնի եւ Արմաշի իր կրթանուէր գործութեռենէն, թեմակալ առաջնորդի իր դիրքին, մինչեւ իր Կ. Պոլսոյ տասներկու տարի իներու պատր իարքական պաշտօնավարութիւնը, եւ կեանքի վերջին օրերը: Այսուհանդերձ, նշանաւոր եւ պատմական անձերու կեանքը ենար չէ փակել առանց ընդհանուր տեսութեամբ մը անոնց շիրմը կնքելու: 1841ին ծնած, 1851ին Հոռմի Անտոնեանց վանքը աշակերտած, 1863ին բահանայ ճեռադրուած, 1879ին Հայաստանեաց Մայր Եկեղեցւոյ ծոցը վերադարձած, ստանալէ ետք համալսարանական բացառիկ ուսում եւ համապատասխան գիտական աստիճաններ, Կարնոյ թեմին առաջնորդ ընտրուած, էջմիածնի ճեմարանին ուսուցիչ կարգուած, Արմաշի Դպրեվանքին եիմնադիրը եղած, ապա պատրիարքական փշոտ արքուր բարձրացած 1896ին, եւ դինակած մեծարժէք եւ ծաւալուն երկեր հայ եկեղեցւոյ աստուածաբանութեան, պատմութեան, ծէսին ու ժամակարգութեան վերաբերեալ, այս բոլորը տալէ ետք, Օրմանեան անկասկած իր ետին կը բռնուր ժթ եւ ի դարերուն հայ եկեղեցւոյ մէջ փայլած եեղինակուոր կրօնաւորի վաւերական տիպարը, որում Վրայ եիացան սերութենին, որմէ անոնք սորվեցան ընդերկար, եւ որուն կը պարտին անոնք հայ եկեղեցւոյ Յկարագիրն ու վաւերականութեան դրաշմը կնքող արժանաւոր եերկայացուցիչը ըլլալու պատիւր յաչս օտարներուն եւ յաչս իր եկեղեցւոյ հարազատներուն: Այս բոլորով մէկտեղ Օրմանեանի բաժին ինկան նաև շատ ցաւալի ու Վրէժխնդիր օրեր եւ տարիներ, իր իսկ ժողովուրդի մէկ դասակարգէն, որոնք տգիտարար, նախանձալից ոգիով, հալածեցին, դատապարտեցին, սպաննել փորձեցին զինք, չտեսնելով իրական անձը, մեծեղին, վարչագէտ եւ եղածու եեղինակաւոր եղբւորականը որ իր համոզումներուն տէր կանգնած, հայ եկեղեցւոյ անունն ու պատիւր Բախադասած, իր պաշտօնին ու կոչումին բարձրօրէն գիտակից, լծուած էր իր պատասխանատու գործին, անվախ ու ինքնավստահ, Անպատասխանատու մարդիկ եղան միայն անոնք որոնք չկրցան կամ չուզեցին հասկալ մեծութիւնը

Օրմանեանի մէջ, ու հալածեցին զինքը, տեսնելով միայն անոր կարմ թերութիւնները ու անտեսելով անոր մնայում օգտակարութիւնները: Պատմութեան կանցնի Օրմանեան Մաղաքիա պատրիարքի անումը ի շարս այն եռյ մը մեծանում եայ եղբեռականներում որոնց շնորհիւ եայ եկեղեցին կայ կը մնայ աշխարհի երեսին որպէս ենադարեան ու այժմէական սուրբ հաստատութիւմը եայկազնեան տոհմին:

ԴՈԿՏ. ՀԱՅՐ ԶԱԻԷՆ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

"Ազգապատում"ի Դ. հատորին առաջին մասի (1910-1930) 250 յօդուած- ներէն մին է այս գրութիւնը: Ա. մասը լոյս կը տեսնէ շուտով:

Հ.Զ.Ա.

Dr. Roberto Gulbenkian
Calouste Gulbenkian Foundation
Avenida De Berna 45-A
1093 Lisbon Codex
PORTUGAL

We were shocked to hear of the passing away of Dr. Jose Azeredo Perdigao the President of the Calouste Gulbenkian Foundation. On behalf of the Brotherhood of Saint James and the Armenian Community we extend our heartfelt condolences and pray the Almighty to grant eternal rest in the Kingdom of heaven and bestow upon all the members of the foundation long life, health and prosperity.

Archbishop Torkom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem

His Beatitude
Archbishop Torkom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem

In the name of the Board of Administration of the Foundation and myself personally we thank Your Beatitude for the message of sympathy and condolences You kindly sent us on the occasion of the passing away of our president.

Yours Respectfully
Roberto Gulbenkian